

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN KIRIM SORUNU: KOSOVA'NIN RÖVANŞI MI?

*Doç. Dr. Fatma TAŞDEMİR**

*Arş. Gör. Adem ÖZER***

ÖZET

Ukrayna devlet başkanı Victor Yanukoviç'in AB ile 2010 yılında paraf edilen "*Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı Projesi*" görüşmelerine katılmayacağını bildirmesi üzerine Kasım 2013'te Kiev'de Bağımsızlık Meydanı'nda başlayan eylemler Ukrayna'da bir iç krize neden olmuştur. Ukrayna'daki bölünmüş toplumsal ve siyasal yapı sonucu kriz kısa bir süre içinde Kırım'a yayılmış ve ayrılıkçı eğilimler alevlenmiştir. Akabinde Rusya'nın BM Şartı madde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağını ve self determinasyon hakkını ihlal etmesiyle, Kırım, Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanmıştır. Uluslararası ilişkilerin gündemine oturan bütün bu gelişmeler, uluslararası toplum tarafından Kırım'ın Ukrayna'nın rızası olmadan tek yanlı bir şekilde ayrılarak Rusya'ya bağlanmasının hukuki meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Kırım'ın ayrılması Kosova'nın bir rövanşı olup olmadığının sorgulanmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Self-Determinasyon, Ayrılma, Toprak Bütünlüğü, Kuvvet Kullanma Yasağı, Kırım.

ABSTRACT

The protests starting in November 2013 at the Independence Square after Ukrainian President Victor Yanukoviç's declaration of non attendance to the talks of "*Deepened the Eastern Partnership Project*" which was initialized between Ukrain and the EU in 2010, caused an internal crisis. Due to the fragmented social and political structures in Ukraine, these crisis spreaded to Crimea in a short time and the separatist tendencies were fired. Following Russia's violation of the prohibition of the use of force in Article 2/4 of the UN Charter and the right to self-determination, Crimea was seperated from Ukraine and annexed by Russia. These developments sitting at the heart of the international agenda led to international society's questioning of the legitimacy of the unilateral annexation of Crimea by Russia without taking the consent of Ukraine. This bore a question over whether the seperation of Crimea is a revenge of Kosovo.

Keywords: Self-Determination, Secession, Territorial Integrity, Prohibition of the Use of Force, Crimea.

* Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, tfatma@gazi.edu.tr.

** Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, ademmozerr@gmail.com.

GİRİŞ

Kasım 2013'te başkent Kiev'de bulunan Bağımsızlık Meydanı'nda yapılan gösterilerle ayyuka çıkan protestolar, Ukrayna devlet başkanı Victor Yanukoviç'in AB ile 2010 yılında paraf edilen "*Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı Projesi*" görüşmelerine katılmayacağını bildirmesi üzerine bir iç krize neden olmuştur.¹ İç krizin büyümesi çok sayıda insanın yaralanmasına ve yüzden fazla insanın ölmesine² sebebiyet vermiştir. Bu krizin bir çatışmaya dönüşmesinde milliyetçi gruplar, muhalefet partileri (özellikle Svoboda Partisi), zenofobik ve anti semitik gruplar etkili olmuştur.³ Protestolar karşısında çaresiz kalan Yanukoviç'in Rusya'ya sığınmasıyla Ukrayna Parlamentosu Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığı görevinden azledilmesi kararı almıştır. Ülke içindeki kriz devam ederken, Rus birliklerinin Kırım'a müdahil olmasıyla sorun uluslararası bir boyut kazanmıştır. Akabinde gerçekleştirilen referandumla Kırım Rusya'ya bağlanma kararı almıştır. Rusya, Kırım'ın kendisine bağlanmasını self determinasyon hakkına dayandırmıştır. Ancak ABD ve AB başta olmak üzere Batılı devletler bu oldu-bittiyi uluslararası hukukun ihlali olarak görüp; Rusya'yı kınamıştır.

Bu minvalde çalışmanın temel amacı Kırım'ın Ukrayna'nın rızası olmadan ve Rusya'nın dahli ile ayrılıp, devamında Rusya ile birleşmesi olayını self determinasyon hakkı, kuvvet kullanma yasağı, iç işlerine karışma yasağı gibi uluslararası hukuk normları açısından incelemektir. Kırım ve Kosova örnekleri kıyaslanarak söz konusu uluslararası hukuk normları üzerindeki etkilerini tartışmaktır.

Çalışma altı bölüm üzerine inşa edilmiştir. Birinci bölümde; Ukrayna'nın toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısına, ikinci bölümde; Kırım'ın siyasal tarihine, üçüncü bölümde SSCB'nin dağılmasından sonra Kırım'ın Ukrayna çatısı altındaki konumuna değinilecektir. Dördüncü bölümde ise referandum süreci ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanma süreci, küresel aktörlerin etki ve girişimleri doğrultusunda değerlendirilecektir. Nihayetinde beşinci ve son bölümdeyse, Kırım'ın ayrılma kararının uluslararası hukuk bakımından bilhassa kuvvet kullanma hukuku, self determinasyon ve ayrılma hakkı bağlamında genel bir analizi yapıla-

¹ Vügar İmanbeyli, Ülke-İçi Krizinden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi, *SETA PERSPEKTİF*, Sayı:36, 2014, s.1, Mühdan Sağlam, 21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zeminini Ukrayna, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:69, Sayı 2, 2014, s.435.

² BM Genel Sekreteri'nin İnsan Haklarından Sorumlu Yardımcısı Ivan Simonoviç, Ukrayna'da Krizin başladığı Kasım 2013'ten bu yana toplam 250 kişinin hayatını kaybettiğini kaydederek, buna Kasım 2013 ve Şubat 2014 tarihleri arasında Kiev'de Bağımsızlık Meydanındaki protesto eylemleri, Kırım vakaları ve ülkenin güneydoğusundaki olaylarda ölenlerin de dâhil olduğunu ifade etti. Bahtiyar Abdülkerimov, *BM'nin Ukrayna İnsan Hakları Raporu*, <http://www.aa.com.tr/tr/rss/329495--bmnin-ukrayna-insan-haklari-raporu> Erişim Tarihi: 30.11.2014.

³ Christian Marxen, The Crimea Crisis –An International Law Perspective, *Zeitschrift ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (Heidelberg Journal of International Law)*, 74/2, 2014, s.368.

caktır. Bu çerçevede self determinasyon ilkesi içsel boyuttan dışsal boyuta ulaştı mı? Kosova ile benzerlikleri ve farklılıkları var mı? Kırım'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle sorun çözüldü mü? Mevcut sorunlara emsal teşkil edecek mi? gibi sorulara yanıt aranacak ve çalışma genel bir değerlendirme ile son bulacaktır.

1. UKRAYNA'NIN TOPLUMSAL, SİYASAL VE EKONOMİK YAPISI

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde tarım ve sanayi bölgesi olarak telakki edilen Ukrayna SSCB'nin dağılmasından sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.⁴ Hem stratejik hem de jeo-stratejik açıdan taşıdığı önem nedeniyle gerek Batı'nın gerekse de Rusya'nın her dönem ilgisine mazhar olmuştur. Nitekim Brzezinski *Büyük Satranç Tahtası* adlı eserinde, Ukrayna'nın jeopolitik bir eksen olduğuna işaret etmiş; Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak mevcudiyetinin Rusya'nın dönüştürülmesine muavenet edeceğini vurgulamıştır.⁵ Brzezinski'ye göre, Ukrayna, Rusya'nın tahakkümünde varlık göstermesi halinde, Ukrayna'nın sahip olduğu 52 milyon⁶ nüfusa, doğal kaynaklara ve Karadeniz'deki stratejik konuma doğrudan sahip olabilecek; ayrıca Rusya'nın revizyonist ve irredentist politikaların gerçekleşmesinde maddi kaynaklar sağlayacaktır.⁷ Ukrayna'nın sahip olduğu bu nitelikler küresel aktörler arasında paylaşılabilen bir ülke konumuna gelmesinde rol oynamıştır. Ukrayna'nın etnik ve dini yapı olarak çeşitlilik göstermesi de ülkedeki istikrarsızlıkların bir başka kaynağı olmuştur. Zira ülkenin batısı Katolik inanca mensupken, doğusu Ortodokstur. Bu farklılığın önemli bir sebebi Batı Ukrayna'nın çok uzun süre boyunca Polonya ve Avusturya-Macaristan'ın bir parçası olması, Doğu Ukrayna'nın ise Rus Çarlığı ve sonrasında Sovyet egemenliğinde kalmasıdır. Etnik yapının bu farklılığı ülkenin dış politika eğilimlerinde de önemli etkiye neden olmuştur. Ukrayna'nın batısı AB ve ABD merkezli bir politik alan içerisinde hareket etmek isterken, ülkenin doğusu Rusya merkezli bir yapıyı ön görmüştür. Bu sorunlara ilaveten Osmanlı egemenliği altında bulunan Kırım Hanlığının bölge üzerindeki hâkim rolü,⁸ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ukrayna'ya tevdi edilmesi ve son dönemdeki gelişmeler neticesinde Ukrayna'dan kopuşu toplumsal rahatsızlıklara yol açmıştır. Başlangıçta ülke içi bir sorun olarak tezahür

⁴ Ukrayna kelimesi "*sınır bölgesi, hudut*" anlamındaki '*Okraina*' kelimesinden türemiştir.

⁵ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2005, s.70-71.

⁶ Temmuz 2014'te tahmin edilen Ukrayna nüfusu; 44.291.413'dur. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_up.pdf Erişim Tarihi: 17.11.2014.

⁷ Brzezinski, *age*, s.71.

⁸ Cem Karadeli, Ortaçağ'dan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Ed. Hasret Çomak ve diğerleri, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.2.

eden Kırım meselesi, uluslararası aktörlerin meseleye girmesiyle beynelmilel bir boyut kazanmıştır.

2. KIRIM'IN SİYASAL TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Kırım, Karadeniz'in Kuzeyinde, Azak Denizi'nin güneyinde yer alan bir yarımadadır. Antikçağda Touric Chersonese (*Taurik Yarımadası*) olarak bilinen bugünkü adını Altın Orda Devleti döneminin başkenti "*Qırım*" şehrinden⁹ alan Kırım yarımadası etimolojik olarak "kaya kale (*rock fortress*)"¹⁰ anlamına gelmektedir. Başkenti Simferopol (*Akmescit*) olan Kırım'ın yüzölçümü 26100 km²'lik bir alana sahiptir. 2013 yılında nüfusu yaklaşık iki milyon (1.967.119) olan Kırım'da nüfusun %58'ini Ruslar, %24 'ünü Ukraynalılar, %12'sini Tatarlar¹¹ ve geriye kalan kısmını ise Ermeniler, Yahudiler ve Yunanlılar oluşturmaktadır.¹²

Heterojen bir toplum yapısına sahip olan Kırım'da etnik, dinsel ve kültürel çeşitlilik tarih boyunca birçok devletin ilgisine mazhar olduğunun kanıtıdır. Bu minvalde çok sayıda devletin hâkimiyeti altına girmiştir. Kırım, Antikçağda, Yunanlılar ve Romalılar tarafından kolonize edilmiş daha sonra Ostrogotlar, Hunlar, Moğollar dâhil olmak üzere birçok devletin istilalarına maruz kalmıştır. 13. yüzyılda Altın Orda Devleti içinde yer alan Kırım, daha sonra geniş sınırları kapsayan bir hanlığa¹³ dönüşmüştür. 1475 yılında Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altındaki Kırım'a geniş otonomi, ayrıcalıklar ve özgürlükler tanımıştır. 1774 yılında Rusya ile imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı hâkimiyeti altında olan Kırım, Rus hâkimiyetine girmiştir. 1783 yılında ise Rus Çarı Katerina ile birlikte Kırım bütünüyle ilhak edilmiştir. Stratejik öneminden dolayı Kırım, Rusya tarafından etnik düzenlemeye tabi tutulmuş ve bölge tedrici

⁹ Yücel Acer, *Kırım'ın İlhakı ve Uluslararası Hukuk*, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-veuluslararası-hukuk/>, Erişim Tarihi: 03.12.2014.

¹⁰ Doris Wydra, The Crimea Conundrum: The Tug of War Between Russia and Ukraine on the Questions of Autonomy and Self-Determination, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume 10, Issue 2, s.112.

¹¹ Kadim zamandan bu yana Kırım'da varlığını sürdüren Kırım Tatarları yarımadaının asli unsuru idi. Ancak Rusya'nın hâkimiyetine girmesiyle birlikte yarımadaındaki demografik yapı değişmiş, Kırım Tatarları azınlık durumuna düşmüştür. Ukrayna Anayasası içerisinde başlangıçta "*azınlık statüsü*" olarak kabul edilen Kırım Tatarları, yarımadaının Rusya tarafından ilhak edilmesiyle beraber Ukrayna tarafından "*yerli halk statüsü*" tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bahadır Bumin Özarlan, Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:10, Sayı:39, 2014, s.109-122.

¹² Ukraine & Crimea, Current Context, May 9, 2014 Edition, *California History-Social Science Project, UC Davis*, <http://chssp.ucdavis.edu> Erişim Tarihi: 02.12.2014.

¹³ Bu dönemde ortaya çıkan en büyük hanlık Kırım Hanlığı'dır. Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992, s.203-204'den aktaran Özarlan, agm, 98.

olarak Ruslaştırma¹⁴ politikalarına maruz kalmıştır. Bu politikalar neticesinde Kırım Tatarları sistematik olarak sürgüne¹⁵ tabi tutulmuştur. Doris Wydra bu noktada bölgenin Kırım Tatarlarının vatani olduğunu ve Rus İmparatorluğu'nun gücünü temsil etmesi bakımından önem arz ettiğini vurgulamıştır.¹⁶

1917 yılında Çarlık rejiminin yıkılmasıyla beraber ortaya çıkan kargaşa ortamında Kırım Tatarları Parlamentosu bir kurultay düzenlemiş ve bu kurultayda Noman Çelebi Cihan başkanlığında bir hükümet kurulmasını sağlamışlardır. Akabinde Kırım Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Hükümet, Sivastopol haricinde Kırım'ın büyük bir kısmında hâkimiyeti ele geçirmiştir. Ancak Rus Karadeniz filosunun ana üssü olan Akyar'da bulunan Rus bahriyelileri ile girişilen savaşta yenilgiyle ayrılmışlar¹⁷ ve Rus egemenliğine yeniden girmişlerdir.

1921 yılında Rusya'da Bolşeviklerin hâkimiyetlerini pekiştirmesiyle birlikte, Moskova'daki Komünist yönetim Sultan Galiyev'i Kırım'daki Tatarların durumuyla ilgili rapor hazırlaması için Kırım'a göndermiştir. Söz konusu rapordaki öneriler, Kırım'ın "Kırım Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında SSCB bünyesine dâhil olmasında etkili olmuştur.¹⁸

1944 yılında, II. Dünya Savaşı'nda Hitler ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kırım'ın asli unsuru pozisyonunda bulunan Tatarlar ve diğer Türkler bölgeden çıkartılarak Orta Asya'da Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan ve diğer Sovyet bölgelerine sürülmüş¹⁹ ve aynı yıl içerisinde Sovyetler tarafından Kırım'dan sürülen Tatarların yaklaşık 200 bini yollarda helak olmuştur.²⁰ Bundan sonraki dönemle birlikte Kırım'da Tatar kimliğini yansıtan izler silinmiş, Kırım'daki

¹⁴ Kırım'daki Türk hâkimiyetinin son bulduğu 1783 yılı itibarıyla savaş esirleri haricinde Kırım Yarımadasında meskûn bir Rus topluluğu bulunmamaktadır. Bu tarihten itibaren Rus yöneticiler, yarımada'nın Rus coğrafyasının bir parçası haline getirilmesine, bölgenin demografik yapısını değiştirmekle başladı. 1917 yılına kadar çoğunluğunu Rusların oluşturduğu yirmiden fazla millete mensup göçmenin yarımada'ya yerleşmesiyle çoğunluk, Kırım Tatarlarının aleyhine değişmiştir. Özarslan, agm, s.99.

¹⁵ 1812, 1828-1829, 1860-1861, 1890 ve 1902 yıllarında Kırım Tatarları kitlesel olarak sürgüne tabii tutulmuştur. Özellikle Osmanlı-Rus savaşlarının ardından gerçekleştirilmiştir. Çünkü olası bir Osmanlı-Rus savaşında Ruslara karşı Osmanlı safında yer alacağı endişesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hakan Kırımlı, *İslam Ansiklopedisi, "Kırım" maddesi, Rus idaresi Dönemi*, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Cilt: 25, Ankara, 2002, s.458.

¹⁶ Wydra, agm, s.112.

¹⁷ Wydra, agm, s.113-114. Alaeddin Yalçınkaya, Rus Reel politiğinin Ertelelediği Sorun: Kırım, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 8, Kış 2005, s.104.

¹⁸ Wydra, agm, s.113.

¹⁹ Elena Mizrokhi, *Russian "Separatism" in Crimea and NATO: Ukraine's Big Hope, Russia's Grand Gamble*, Chaire de recherche du Canada sur les conflits identitaires et le terrorisme and for the Programme Paix et sécurité internationales, Institut québécois des hautes études internationales at Laval University, Quebec city August 2009, s.3.

²⁰ "Ukraine & Crimea ...".

yerleşim yerlerinin Türkçe isimleri Yunan ve Hıristiyan geçmişlerine atıf yapılarak değiştirilmiştir. Akmescit-Simferopol, eski Kırım Tatar köyü Akyar-Sivastopol, Kefe-Feodosiya, Gözleve-Yevpatoriya olarak değiştirilmiştir.²¹ Ayrıca kütüphanelerde bulunan ve Kırım Tatar Türkçesi ile yazılmış eserler tahrip edilmiş ve yakılmıştır.²² Meydana gelen bu vandalizm bölgenin tarihsel ve kültürel dokusuna zarar vermiştir. 1945 yılında Kırım, 1921 yılında elde ettiği otonom statüyü kaybetmiş ve doğrudan SSCB'nin bir parçası olmuştur.²³

1954 yılında bölge, Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın 300. yıl dönümü münasebetiyle, Ukrayna doğumlu Sovyet lider Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne verilmiştir. Bu statü değişikliği ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya, Ukrayna'da aleyhinde gerçekleştirilen eylemleri sindirme ve dindirme amacı güttüğü gibi Rusya'nın Sovyet Cumhuriyetleri'nde ve Doğu Bloğu ülkelerde gerçekleştirdiği Sovyetleştirme politikalarının oluşturduğu huzursuzlukları da minimize etmeyi de amaçlamıştır.²⁴ 1956 yılında ise Kırım Tatarlarına yönelik uygulanan sürgün ve menfi uygulamalar Kruşçev tarafından durdurulmuş ve Stalin döneminde yaşanan sorunlar ve göç ettirmeye zorlananlara²⁵ karşı özür bildirisi yayımlanmıştır.²⁶ 1989 yılında Sovyetler Birliği dağılmadan önce sürgün edilen Tatarların geri dönmelerine izin verilmiş, Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu öncülüğünde Kırım Tatar Milli Hareketi kurulmuş ve bu kuruluş ile birlikte Kırım'a dönüşler sistematikleştirilmiştir.²⁷

3. SSCB'NİN DAĞILMASI VE KIRIM

SSCB'nin çözülmeye başlamasıyla birlikte Ukrayna'da gerçekleştirilen referandumda halkın %90'ı bağımsızlığı desteklemiştir. Ne var ki Kırım Ukrayna'nın bağımsızlık isteğine %54 gibi düşük bir oranla destek vermiştir.²⁸ Ukray-

²¹ Fatma Aslı Kelkitli, Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada, Ed. Hasret Çomak ve Diğerleri, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.291.; Kırımlı, age, s.458.

²² Yalçinkaya, agm, s.104.

²³ Acer, "Kırım'ın İlhakı ve...".

²⁴ Yalçinkaya, agm, s.104-105.

²⁵ Balkarlar, İnguşlar, Çeçenler, Kalmıklar ve Karaçaylar için yurtlarına geri dönme imkânı sunulurken, Volga Almanları, Meşket Türkleri ve Kırım Tatarları bu haktan yoksun bırakıldı. Volga Almanları II. Dünya Savaşı dönemindeki işgale destek vermelerinden, Meşket Türkleri, Türkiye'ye yakın olmalarından dolayı tehdit olarak algılanmış ve geri dönüşlerine izin verilmemiştir. Kırım Tatarları ise nüfuslarının çok olmasından ve Kırım'ın egemenlik haklarının Ukrayna'ya verilmesi sonucunda Ruslardan kaynaklı tepkileri gidermeye yönelik politikalarından dolayı geri dönüşlerine müsaade edilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Karadeli, agm, s.10.

²⁶ Karadeli, agm, s.10.

²⁷ Yalçinkaya, agm, s.106.

²⁸ "Ukrainie & Crimea...".

na'nın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber Kırım, Ukrayna'ya bağlı "Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti" haline gelmiştir. Ancak Kırım'daki Ruslar, Ukrayna'dan ayrılıp Rusya ile tekrar birleşmeyi savunmaya devam etmiştir.

1992 yılında Kırım Meclisi "Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti"nin adını "Kırım Cumhuriyeti" olarak değiştirmiştir. Bu dönemde Ukrayna ile Kırım arasında krize neden olan iki gelişme gözlemlenmektedir. Bu gelişmelerden ilki, 1994'te Rus yanlısı ayrılıkçı Yuri Meshkov'un Devlet Başkanı seçilmesi, ikincisi ise Kırım'ın kendi anayasasını kabul ederek ayrılıkçı eğilimini özerk statüde devam ettirme girişimidir.²⁹ Ancak Ukrayna merkezi yönetimi Kırım bölgesinin anayasasını tanımamıştır. 1995 yılında Ukrayna Meclisi, Kırım'ın 1992 yılında kabul ettiği anayasayı iptal etmiş ve bölgenin siyasal özerkliğine dönük kısıtlamalar getirirken, iktisadi özerkliğine pek dokunmamıştır.

Kırım anayasasını iptal eden Ukrayna, toprak bütünlüğü içerisinde Kırım'ı entegre etmeye çalışırken kendi anayasasında Kırım'ın statüsünü düzenleyen bir bölüme yer vermiştir. "*Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü*" Ukrayna Anayasası'nın 134. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: "*Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna Anayasası'nda belirlenen çerçeveler neticesinde faaliyet göstermelidir.*"¹³⁵. Maddeye göre ise, "*Kırım Anayasası, Ukrayna Anayasası'na uygun olmalı ve Ukrayna parlamentosu tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca Ukrayna devlet başkanının bu yasal faaliyetleri askıya alma yetkisi bulunmaktadır.*"¹³⁰

1994 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tanıyan Rusya, eski Sovyet Karadeniz filosunun ana üssünün Sivastopol'de bulunması, Rusya'nın kendi içinde bulunduğu kriz ortamında daha fazla kayıpla karşılaşmamak adına Kırım'ın bir parçası olduğunu kabul eden antlaşmayı isticabet etmiştir. Ukrayna ile 1997 yılında "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalamış ve iş bu antlaşmayla Sivastopol'deki Karadeniz filosunun devam etmesini sağlamıştır.

2004 yılında ülkedeki Rus yanlısı eğilimin siyasi adayı Viktor Yanukoviç'in yapılan seçimlere hile yaparak kazandığı iddiasıyla Ukrayna Anayasa Mahkemesi tarafından seçimler iptal edilmiştir. Devamında Turuncu Devrim başlamış ve yinelenen seçimle muhalif aday Viktor Yuşenko başkanlığını ilan etmiştir.

2010 yılında ise bağımsız gözlemcilerin de bulunduğu seçimlerin ardından Yanukoviç devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Ana muhalefet lideri konumuna düşen Yuliya Timoşenko ise görevini kötüye kullanmak suçundan Ekim

²⁹ Mizrokhi, age, s.10.

³⁰ Constitutional Court of Ukraine, s.43. <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083> Erişim Tarihi: 07.02.2015

2011'de cezaevine konulmuştur. Ukrayna'da yaşanan bu çalkantılı siyasi süreç, meydana gelecek sorun ve çatışmalara gebe bir hal almıştır.

4. KIRIM'IN RUSYA'YA BAĞLANMASI

Hükümet ve muhalefet arasında 2013 Kasım'ında başlayan siyasi çatışmanın ilk belirtileri 22 Kasım 2013'te hükümetin AB Ortaklık Anlaşması'nı reddetmesi üzerine ortaya çıkmıştır. 28/29 Kasım 2013'te Vilnius'ta düzenlenen Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde Ukrayna ile Ortaklık Anlaşmasını hedefleyen Avrupa Komisyonu Anlaşmayı, Avrupa Komşuluk Politikası'nın hayata geçirilmesi açısından önemli bir kilometre taşı olarak görmüştür. Çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu ve Batı taraftarı gençlik kuruluşları ve beraberindekiler, sağ görüşlü milliyetçiler ve aşırılık yanlısı örgütler Ukrayna'nın yüzünü Batı'ya/Brüksel'e dönmesini desteklemişlerdir. Aynı dönemde Ukrayna'nın üç muhalefet partisi – Anavatan (*Batkivschina*), Yumruk (*Udar*) ve Özgürlük (*Svoboda*)- inisiyatifi ele almaya çalışmış; Kiev'in merkezindeki "Bağımsızlık Meydanı" ve "Avrupa Meydanı" karşıt protestoların hâkim olduğu alanlar olmuştur.³¹

Kaos ve çatışma ortamında 16 Ocak'ta muhalifleri engellemek adına bir takım yasalar meclisten geçmiş ancak Yanukoviç böylesi bir ortamda muhaliflerin sindirilmesi adına attığı adımların aksi sonuç doğurduğunu gözlemlemiş ve geri adım atmıştır.³² Ülkedeki istikrarsızlık ve çatışma ortamının giderek şiddetlenmesi üzerine Yanukoviç ve muhalif liderler görüşmelere başlamıştır. Gerçekleştirilen müzakereler sonucu erken seçim kararı alınmış ve devlet başkanının yetkileri sınırlandırılmıştır.³³

22 Şubat'ta Parlamento, başkan Yanukoviç'in görevden alınması için oylama yapmış ve Yanukoviç ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır. Aynı gün Parlamento, hapiste bulunan eski başbakan Julia Timeshenko'nun serbest bırakılmasına karar vermiştir. Ardından Yanukoviç için Parlamento tarafından "*toplu cinayet*" suçundan tutuklanma kararı çıkartılmıştır. 23 Şubat'ta Parlamento sözcüsü olan Olexander Turçinov başbakanlık icra yetkisine sahip olmuştur.

Ukrayna'daki siyasal sistemin kırılğan ve istikrarsız olması kaotik ortamın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ukrayna'da hiçbir siyasal blok/parti ülkenin siyasetine tam anlamıyla hâkim olamamıştır. Sol cephe, liberal merkez ve milliyetçi muhafazakâr cenahtan oluşan siyasal yelpazenin çok parçacıklı olması, tek

³¹ *Kronoloji: Kırım Gerginliği*, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>, Erişim Tarihi: 04.12.2014.

³² Oktay Bingöl, *Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri, Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, s.15-16.

³³ Habibe Özdal, *Ukrayna'da Anlaşmaya Varıldı (mi?)*, USAK, <http://www.usak.org.tr/print.php?id=2239&z=6> Erişim Tarihi: 01.12.2014.

başına mecliste güçlü bir etkiye sahip olamaması, koalisyon hükümetlerinin kurulmasına neden olmuştur. Bu da siyasal sistemin krize girmesine ve liderlik sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Krizin vücut bulmasında etkili olan bir diğer faktör ise SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan oligark yapılanmadır. Bunlardan en etkili olanları Dnepropetrovsk, Donetsk ve Kiev'de mevcudiyetlerini devam ettirmektedir. İç/dış siyasette etkili olan bu klanlar özellikle önemli finans, sanayi gruplarını oluşturmaktadırlar. SSCB sonrası elde ettikleri menfaatleri siyasallaştırma, uluslararası sermayeye entegre olma, Avrupa bankalarının kredilerine erişilebilir hale gelme istekleri, Yanukoviç'in siyasi gücünü kullanarak bunları egale etme iştahı, bu grupların tedirgin olmasına ve ülkedeki krizlerde eylem ve tavırlarıyla başat rol oynamasına sebebiyet vermiştir.³⁴

Ukrayna'da yaşanan bu siyasal kriz, Kırım'a sızramış ve Kırım'da bulunan Rusya destekçisi Ukraynalı göstericiler Kırım Parlamento binasını işgal edip Rus bayraklarını asmışlardır. Kırım'da olayların şiddetlenmesinin peşi sıra Rus üniformalı silahlı askerler 28 Şubat'ta Kırım Havaalanı'nı işgal etmiştir. Bu birlikler, 25 Mayıs'ta mevcut özerklik statüsünün güçlendirilmesiyle ilgili bir referandum kararının alınmasını sağlamıştır. Kırım Parlamentosu referandum tarihini önce 30 Mart'a sonrasında ise 16 Mart'a çekmiştir. Referandumda sorulacak sorular iki kez değiştirildikten³⁵ sonra şu şekilde kararlaştırılmıştır:

1. Rusya'ya bağlanmaya razı mısınız?

2. 1992 yılı Kırım Anayasa'sının yeniden yürürlüğe girmesi ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olmasına razı mısınız?

Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde 16 Mart'ta gerçekleştirilen referandumu Kırım Tatarları boykot etmiş ve referandum Ukrayna'nın aleyhine sonuçlanmıştır. Kırım'da düzenlenen referandumda %83'lük bir katılım sağlanmış, %93'lük bir oy oranı, Ukrayna'nın artık Kırım'a sahip olmadığını nişanesi olmuştur.

Referandum ertesi, 17 Mart'ta Moskova, Kırım'ın bağımsızlığını beyan etmiş, 18 Mart'ta ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını öngören anlaşmayı imzalamıştır.³⁶

³⁴ Sergey Tolstov, *Ukrayna'daki Siyasi Krizin Sebepleri ve Öne Çıkan Özellikleri*, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukraynadaki-siyasi-krizin-sebepleri-ve-one-cikan-ozellikleri> Erişim Tarihi: 03.12.2014.

³⁵ Başlangıçta alınan karara göre referandumda sorulacak sorular şu şekilde belirlenmişti: Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsünün Ukrayna'ya bağlı bir cumhuriyet olarak devam etmeyeceği ve Kırım, Ukrayna'ya bağlı özerk cumhuriyet midir? gibi sorular sorulacaktı. Bkz. Habibe Özdal ve diğerleri, *Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu*, Analiz No: 28, USAK, 2014, Ankara, s.6.

³⁶ Brad Simpson, *Self-Determination in the Age Of Putin*, Foreign Policy, 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/03/21/self-determination-in-the-age-of-putin/> Erişim Tarihi: 09.02.2015

5. KUVVET KULLANMA HUKUKU AÇISINDAN KIRIM SORUNU

Rusya Kırım'ı meşrulaştırmak adına bir takım argümanlar ileri sürmüştür. Dikkat çeken önemli argümanlar arasında şunlar vardır:

1. Rusya'ya göre mevcut Kiev hükümeti meşru bir hükümet olmayıp, *coup d'etat* (*Hükümet darbesi*) gerçekleşmiştir. Ukrayna Anayasası'nın 11. maddesine göre devlet başkanının hakkındaki suçlamalar dolayısıyla görevden alınabilmesi için $\frac{3}{4}$ den az olmayan bir kabul oyu gereklidir.³⁷ Dolayısıyla Yanukoviç'in görevinden alınması anayasal bir krize sebep olmuştur. Oysa Yanukoviç'in üstlendiği sorumlulukları bırakarak ülkeyi terk etmesi nedeniyle meşruiyetini ve etkin kontrolü kaybetmiştir.
2. Ülke Dışındaki Vatandaşlarını Tehlikelere Karşı Koruma: Rusya'ya göre ülkedeki milliyetçi politikalar Rus azınlığın temel haklarını tehdit etmektedir. Kırım'da bulunan Rus kökenlilerin can güvenliğinin tehlikede olduğu ve can güvenliğinin sağlanması için böyle bir adımın atılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bunu gerekçelendirirken Rusya Anayasası'nda kendi toprakları dışındaki vatandaşlarının koruma yükümlülüğü ve gerektiğinde askeri müdahaleye de başvurma hakkı tanımaktadır.³⁸
3. İnsani Müdahale: Rusya'ya göre Ukrayna'da yaşanan insani kriz karşısında potansiyel bir mülteci akınına karşı tedbir alınması zorunluluğu vardır.
4. Davetle Müdahale: Devrik lider Yanukoviç ile Kırım Özerk Bölgesi Başbakanı'nın bölgede güvenliği ve istikrarı sağlaması için Rusya'yı davet etmiştir.³⁹ Pek çok devlet kuvvet kullanma eylemlerini meşrulaştırmak için ilgili hükümetten aldıkları davete dayanmıştır. Soğuk Savaş sırasında süper güçler dostane hükümetleri işbaşında tutmak için bu araçları sıkça kullanmıştır. ABD 1954'te Guatemala'da; 1973'te Şili'de ve 1953'te İran'da dostane hükümetleri desteklerken; SSCB ise Küba, Angola, Vietnam ve Etiyopya'da dostane hükümetleri desteklemiştir. Benzer şekilde Fransa davetle müdahale esasında 1964'te Gabon; 1968'de Çad; 1979'da Orta Afrika Cumhuriyeti ve 11 Ocak 2013'te Mali'ye bu esasta müdahale etmiştir. 1987'de Hindistan benzer esasta Sri Lanka'ya müdahale etmiş ve BM'den tepki görmemiştir. Davetle müdahalenin meşru olabilmesi için temel ölçüt iç huzursuzluğun iç savaş eşiğinin altında olmasıdır. Bu şartlarda davet ile kuvvet kullanma meşru görülmemekte ve 1945'ten beri devletlere tanınmaktadır. Nitekim Saldırının Tanımına ilişkin

³⁷ Oğuz Kaan Pehlivan, Rusya'nın Tezleri-Batı'nın Antitezleri: Kırım ve Uluslararası Hukuk, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)*, Ankara, 2014, s.1.

³⁸ Ceren, Gürseler, Kırım'ın "Self-Determinasyonu" Nasıl Yorumlanabilir? *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2014, Sayı 43, s.92.

³⁹ Pehlivan, agm, s.1.

3314 sayılı (1974) Genel Kurul kararının 3. madde (e) paragrafı dolaylı olarak bir devletin yabancı bir orduyu davet etme hakkını kabul etmektedir. 3. madde (e) paragrafına göre bir devletin başka bir devletle yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonrada sürdürülmesi eylemlerinin "saldırı" sayılacağını belirtmektedir. Görüldüğü gibi iç karışıklıkları sona erdirmek için hükümete yardım etme amacıyla sınırlı olan bu müdahaleler uluslararası toplumun tepkisini çekmemektedir. Bununla birlikte, bir hükümete yardım etme hakkının, Sovyetler Birliği'nin 1956 yılında Macaristan'a müdahalesi gibi, dramatik bir biçimde ihlal edildiği örneklerde vardır.⁴⁰Devrik lider Yanukoviç ile Kırım Özerk Bölgesi Başbakanı'nın bölgede güvenliği ve istikrarı sağlaması için Rusya'yı davet ettiği argümanı da uluslararası toplum tarafından kabul görmemektedir.

5. Garantörlük Hakkının Kullanılması: Rusya, Kırım sorununa müdahil olmayı 1994 yılında imzalanan Budapeşte Mutabakatı'ndan doğan garantörlük hakkına dayandırmaktadır.⁴¹ Ancak 1994 yılında *Nükleer Silahların Sınırlandırılması Antlaşması* neticesinde imzalanan Budapeşte Mutabakatı'ndan doğan yükümlülükleri gereği Kırım'a müdahale etme hakkını gören Rusya'nın girişimleri birtakım ihlalleri de beraberinde getirmiştir. Leonid Kuçma D.(Ukrayna), Boris Yeltsin N. (Rusya Federasyonu), John Major (Britanya ve Kuzey İrlanda), William J. Clinton'ın (Amerika Birleşik Devletleri) imzalarıyla⁴² geçerlilik kazanan bu Mutabakatın 1. maddesi ve 2. maddesi sırasıyla Ukrayna'nın mevcut sınırlarına, egemenliğine, bağımsızlığına karşı güç kullanımından kaçınılmasını öngörmektedir. Oysa Rusya, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını ihlal etmiş ve uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Kısacası Rusya 1994 yılında Rusya ile Ukrayna arasında imzalanan ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını koruma garantisi veren Budapeşte Mutabakatı'nı⁴³ ihlal etmiştir.

⁴⁰ Fatma Taşdemir, "Davetle Müdahale: Fransa'nın Mali'ye Askeri, Müdahalesi", <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/davetle-mudahale-fransa-nin-maliye-askeri-mudahalesi/>, Erişim Tarihi, 13 Mart 2015.

⁴¹ M. Seyfettin Erol, Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, s.3.

⁴² Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994, <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484> Erişim Tarihi: 04.02.2015.

⁴³ 1994 Budapeşte Mutabakatının ilgili hükümleri: Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri, AGİK Nihai Senedinin ilkele-ri uyarınca Ukrayna'nın bağımsızlık, egemenlik ve mevcut sınırlarına saygı duymak gibi, Ukrayna karşısında olan yükümlülüklerini teyit eder. Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri, Ukrayna'nın toprak bütünlü-

6. Kosova ile Eşdeğer Olması: Rusya, Kırım'ın bağımsızlık bildirisinde BM'yi ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nı referans göstermiş ve bu kararın Kosova ile eşdeğer bir görünümde olduğunu belirtmiştir. Kosova konusunda BM Genel Kurulu, UAD'den Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı konusunda danışma görüşü istemiş; ancak kararda Kosova'nın hangi hukuk kuralları uyarınca ayrılma hakkına sahip olduğuna yönelik bir hukuki izahtan bahsedilmemiş, sadece bağımsızlık ilanının hukuki meşruiyeti ele alınmıştır. Yani UAD Kosova'nın self determinasyon hakkının varlığını onaylamamıştır.⁴⁴

Kosova ve Kırım olayları bir bakıma ABD ve Rusya arasında meydana gelen güç rekabetinin göstergesidir. Kırım'ın bağımsızlığı sürecinde Rusya başat aktörken, Kosova'nın bağımsızlığında ise ABD'nin etkin konumda olduğunu gözlemlemek mümkündür. Kırım'ın bağımsızlığı Rusya adına Kosova'nın rövanşı olarak nitelendirilebilir. Çünkü Rusya, Sırbistan'ın toprak bütünlüğünden yana taraftı, ancak Kosova'nın bağımsızlığına engel olamadı. Hem Kırım hem de Kosova olaylarında tek taraflı bir ayrılma söz konusudur. Ayrılmalar, uluslararası hukukun ve normların ön gördüğü self determinasyon hakkının kullanılma koşuluna da uygun değildir. Kosova Batılı devletlerin "yaygın tanıması" ile bir devlet olurken; Kırım henüz "yaygın tanıma" elde edememiştir.

Sonuç olarak Rusya hem BM Şartının 2. Maddesinin 4. fıkrası gereğince "devletler bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar" şeklindeki ahdi hukuktaki hem de örfi hukuktaki Jus Cogens kurallarından kuvvet kullanma yasağını ihlal etmiştir. Ancak bu ihlal, kuvvet kullanma yasağını ortadan kaldırmamış; mevcut yasağı daha da güçlendirmiştir.

6. SELF DETERMİNASYON VE AYRILMA HAKKI BAĞLAMINDA KIRIM SORUNU

Hukuk düzeni içerisinde bir hakkın varlığı ile bu hakkın kim tarafından ve hangi şartlarda kullanılabileceği ayrı şeylerdir. Şüphesiz self determinasyon hakkı ve bu hakkın referandum vasıtasıyla kullanılması uluslararası hukukta

ğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanarak tehditte bulunmaktan ya da güç kullanmaktan kaçınma yükümlülüklerini, ve nefsi-i müdafaa veya başka konuyla Birleşmiş Milletler Antlaşması doğrultusunda olan tutarlar dışında onlara ait herhangi silahın hiçbir zaman Ukrayna'ya karşı kullanılmayacağını teyit eder. Ferid Alizade, *Uluslararası Hukuk ve Kırım Krizi*, https://www.academia.edu/9070408/Uluslararası%C4%B1_Hukuk_ve_K%C4%B1r%C4%B1m_Krizi, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

⁴⁴ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhakı ve Self Determinasyon Hakkı*, <http://haber.stargazete.com/acikgorus/uluslararası-hukuk-acısından-kırımın-ilhaki-ve-self-determinasyon-hakkı/haber-859182> Erişim Tarihi: 30.11.2014.

kabul edilen mevcut bir haktır. 16 Mart Pazar günü referanduma giden Kırım, Rusya'ya bağlanma kararı almıştır. Ancak Kırım'ın Rusya'ya bağlanması, uluslararası hukukun müphem bıraktığı konulardan biri olan self determinasyon ilkesini yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Bu noktada Kırım sorunu birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Buna göre: Tek taraflı ayrılmalara karşı uluslararası hukukun tavrı müspet değildir. Self determinasyon ilkesi sömürge altındaki toplulukların kullanmasını öncelemektedir. Bu nedenle Kırım sömürge altındaki bir topluluk değildir. Sömürgecilik döneminin klasik ve dar tanımlanmış bir hali olan tuzlu-su teorisi (*Salt Water*) bağlamında ele alınamaz.⁴⁵ Dolayısıyla Kırım, bu bağlamda uluslararası hukukun tanıdığı self determinasyon hakkına sahip değildir.

Rusya'nın Kırım'a asker çıkarması, kamu binalarının Rusya yanlısı militanlar tarafından işgal edilmesi ve bölgede Rusya'nın Karadeniz filosunun bulunması gibi hususlar yapılan referandumun meşruiyetini sorgulanır hale getirmiştir. Ayrıca 16 Mart'ta yapılan seçimlerde tarafsız seçim komisyonlarının bulunmaması, referandumda uluslararası gözlemcilerle yer verilmemesi, çıkan sonucun kabul edilebilirliği noktasındaki şüpheleri doruğa çıkarmıştır.⁴⁶ Ayrıca bölgenin ana unsuru olan Kırım Tatarlarının referandumu boykot etmesine rağmen Rusya'nın politik manevraları mevcut durumu bir oldubittiye (*fait accompli*)⁴⁷ getirme çabası olarak algılanmıştır.

Ayrıca referandumda dikkat çeken bir diğer önemli husus, referandumda sorulan sorulardan kaynaklanmaktadır. Sorular, Kırım'ın ya Rusya'ya katılma ve 1992 Anayasası hükümlerine dönüşü öncelemekteydi. Bu durumda mevcut statükonun devamlılığı göz ardı edilmiş ve Kırım'ın Ukrayna ile olan bağların koparılması gaye edinilmiştir.

Ukrayna Anayasası'nın 134. Maddesi: "*Kırım Otonom bir Cumhuriyettir, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Yetki sınırlarında olan konular üzerinde Ukrayna Anayasası'nın belirlediği sınırlar içerisinde kararlar alabilir*".⁴⁸ Ayrıca buradan hareketle Kırım Anayasası'nın 2. maddesinde "*Kırım Otonom Cumhuri-*

⁴⁵ Marc Weller, Settling Self Determination Conflicts: Recent Developments, *European Journal of International Law*, 20(1), 2009, s.113.

⁴⁶ *International Law and Legality of Secession in Crimea*, <http://cjjcl.org.uk/2014/04/20/international-law-legality-secession-crimea/> Erişim Tarihi: 27.11.2014.

⁴⁷ *Fait Accompli*, Uluslararası ilişkilerde tek yanlı ve ilgili diğer tarafları dikkate almadan girilen eylem olarak tanımlanmaktadır. Dilimizdeki karşılığı "oldu-bitti" olarak verilebilecek olan deyim, uluslararası hukuk kuralları açısından yasaklanmış bir eyleme işaret etmektedir. Bu anlamı ile "*fait accompli*" uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan sorunları görüşmeler yoluyla çözümlenmesi karşılığı olmaktadır. Bkz. Faruk Sönmezoğlu (ed.), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü (2. Baskı)*, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s.186.

⁴⁸ "Constitutional Court of Ukraine", s.43.

yeti'nin Ukrayna Anayasası ile çelişmesi halinde, üstün norm Ukrayna Anayasası'dır.⁴⁹ Kırım Parlamentosu tarafından alınan referandum kararı bağlı olduğu ve üstün norm kabul ettiği Ukrayna Anayasası ile çelişmektedir. Ayrıca Ukrayna Anayasası'nın 73. maddesine göre "*toprak bütünlüğüne dair konular ülke genelinde düzenlenecek bir referandumla belirlenecektir*", ibaresi yer almaktadır. Buna ek olarak yine Ukrayna Anayasası'nın 72. maddesine göre ülke genelinde düzenlenecek olan referandum şu şartlara bağlanmıştır: *Oblastların (bölgelerin) en az üçte ikisinin talebiyle, her oblasttan toplanan imza sayısının 100.000 olması koşuluyla oy hakkına sahip en az üç milyon Ukrayna vatandaşının talebiyle referandum gerçekleştirilir.*⁵⁰ Kırım Parlamentosu'nun bu kararı Ukrayna yargısı tarafından anayasaya aykırılık gerekçesiyle iptal edilmiştir. Ancak uluslararası toplumun tüm tepkisine, hukuka aykırılığına ve tek taraflı düzenlenmesine rağmen meşruiyetten yoksun bir referandum olarak gerçekleşmiştir.

Kırım toprağı 1954 yılında Sovyet lider Kruşçev tarafından Ukrayna'ya hediye edilmiştir. Ukrayna tarafından ne işgali ne de ilhakı söz konusu değildir. Dolayısıyla Kırım, yabancı boyunduruğu altındaki halkların (Filistin gibi) self determinasyon hakkını kullanmaya haiz değildir.

Rusya "düzeltici /"son çare olarak ayrılma hakkına "*remedial secession*) dayanarak sorunun içsel boyuttan dışsal bir boyuta ulaştığını ileri sürmektedir. Putin'in bu iddiasının hiçbir somut desteğinin olmadığını vurgulayan AGİT Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri, Kiev ve Kırım ziyaretinde buralarda bulunan Rusça konuşan halkların şiddete maruz bırakıldığı iddialarının asılsız olduğunu vurguladı.⁵¹ Ayrıca yapılan incelemelerde Kırım'da yaşayan Rusya asıllı vatandaşların etnik aidiyetleri sebebiyle veya başka bir sebepten ötürü ayrımcı bir muameleye tabi tutulduklarını ya da ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarını, yönetime katılmalarına engel olduğunu gösterir bir uygulamanın da söz konusu olmadığı tespit edildi. Kosova'da bile kabul görmeyen bu argümanın Kırım bağlamında hiç bir geçerliği yoktur.⁵²

Sonuç Yerine: Kırım Sorunu Emsal Teşkil Eder mi?

Kadim bir kural olarak günümüze kadar varlığını sürdüren, zaman zaman batı aktörler arasındaki güç mücadelesine konu olan toprakların bölünmezliği ilkesinin muhtelif zamanlarda delindiğine şahit olmaktayız. Soğuk savaş sonrası Rus-

⁴⁹ Law Of Ukraine On Approval of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea; <http://www.rada.crimea.ua/en/bases-of-activity/konstituciya-ARKErişim> Tarihi: 07.02.2015

⁵⁰ "Constitutional Court of Ukraine....". s.17.

⁵¹ "International Law and Legality....".

⁵² Fatma Taşdemir ve Gökhan Albayrak, Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Self-Determinasyon Hakkı, Murat Saraçlı (Ed.), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, BigBang Yayınları, Ankara, 2012, s.258.

ya'nın eski Sovyet topraklarının Batı'nın hâkimiyetine girmemesi noktasında tavırların ayrılıkçı eylemlerdeki reflekslerinde gözlemlemek mümkündür. Kosova'nın bağımsızlık sürecine karşı tepki geliştirmiş ve Batı'ya ve ABD'ye misilleme olarak, son dönemde Batı'ya yaklaşan Gürcistan ve Ukrayna'daki özerk yapıların bağımsızlık süreçlerine destek sağlamıştır. Her ne kadar uluslararası hukukun önem atfettiği ülkesel bütünlük ilkesi Rusya tarafından delinse de mevcut hukuk sisteminin öngördüğü hukuk normları kendi içerisinde bir çelişkiyi ifade etmektedir. Bir yandan ana devletin toprak bütünlüğünü vurgularken öte yandan bir devletin sınırları içerisinde anayasal olarak kabul edilen halkın self determinasyon ilkesinin radikal boyutu olan ayrılmaya olanak tanınmasıdır.⁵³ Christakis bu çelişkiyi "aynı anda iki ata binmek" (*ride two horses at the same time*) söylemi ile veciz bir şekilde ifade etmektedir. Rusya 1990'lı yıllar boyunca devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine en çok riayet eden(!) bir ülke pozisyonundaydı. Özellikle Çeçenistan'ın ve Tataristan'ın ayrılıkçı teşebbüslerine karşı insan hakları ihlallerine başvurarak bu ilkenin bayraktarlığını yapmaktaydı. Ancak Rusya, son dönemde uluslararası hukukun muğlak bıraktığı self determinasyon ilkesinin en önemli savunucularından birisi olmuştur. Kosova'nın bağımsızlık sürecini *sui generis* bir yapıda olduğunu vurgulayan uluslararası hukuk karşısında Güney Osetya ve Abhazy'a'dan sonra, Kosova'ya karşı Rusya'nın intikamının (*Russian revenge*) ikinci ayağını Kırım krizi oluşturmuştur.⁵⁴

Kırım'ın Rusya tarafından işgal edilmesinin ardından gerçekleşen referandum ve buna dayanarak Rusya'ya bağlanması uluslararası hukukun açık ihlali-dir. BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden biri olan Rusya'ya karşı kolektif güvenlik sisteminin işletilmesi mümkün değildir. Ancak BM Genel Kurulu Rusya'yı kınayan bir karar kabul etmiştir.⁵⁵ Batılı devletler, Rusya'ya karşı ekonomik ambargo uygulama yönünde bir kararlar -özellikle AB- Rusya ile ekonomik ilişkilerini keserken, NATO, Barış İçin Ortaklık uygulamasını durdurmuştur.⁵⁶ Ancak ekonomik ambargo, kısa vadede istenilen düzeyde etki gösterememiştir.

⁵³ Christakis, agm, s.2.

⁵⁴ Christakis, agm, s.4.

⁵⁵ 24 Mart 2014 tarihinde BM Genel Kurulu'nun Kırım'a İlişkin Kararı; Rusya tarafından gerçekleştirilen ilhakin uluslararası normlara aykırı olduğunu, sorunun barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi gerektiği ve gerçekleştirilen referandumun ise geçersiz olduğu vurgulandı. Ayrıca Genel Kurul'da yapılan oylamada Kırım Referandumunun geçersiz olduğunu vurgulayan karar 100 kabul, 11 ret ve 58 çekimser oyla kabul edildi.

Backing Ukraine's Territorial Integrity, UN Assembly Declares Crimea Referendum Invalid, http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.VODzN_msW9E Erişim Tarihi: 02. 10. 2015

⁵⁶ Anıl Çeçen, *Yeniden Kırım Sorunu*, <http://www.2023.gen.tr/nisan2014/8.htm> Erişim Tarihi: 30.11.2014.

Kosova ve Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını kazanmaları post kolonyal dönem sonrası toprak bütünlüğünün korunması ilkesinin delinmesi anlamına gelmiştir.⁵⁷Bu sorunlar hala bir çözüme ulaşmamıştır. *Dondurulmuş sorunlar olarak* tekrardan gün yüzüne çıkma olasılığı devam etmektedir. Bu sorunlara Kırım örneği ile bir yenisi daha eklenmiştir. Nasıl ki;

Kosovaher şeye rağmen Kırım'a emsal olmuşsa, Kırım'da başka ayrılma örneklerine emsal oluşturacaktır. Bundan sonraki süreçte dünyanın birçok yerinde benzer hadiselerin gözlemlenmesi mümkündür.⁵⁸Küresel ufalanma, mikro devletçiklere yol açacaktır.

⁵⁷ Mikulas Fabry, The Contemporary Practice of State Recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and Their Aftermath, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Volume 40, Issue 5, 2012, s.668.

⁵⁸ Simpson, "Self-Determination in ...".

KAYNAKÇA

- ACER, Yücel, *Kırım'ın İlhakı ve Uluslararası Hukuk*, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-veuluslararası-hukuk/>, Erişim Tarihi: 03.12.2014.
- ALİZADE, Ferid, *Uluslararası Hukuk ve Kırım Krizi*, https://www.academia.edu/9070408/Uluslararası%C4%B1_Hukuk_ve_K%C4%B1r%C4%B1m_Krizi Erişim Tarihi: 01.12.2014.
- Backing Ukraine's Territorial Integrity, UN Assembly Declares Crimea Referendum Invalid*, http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.VODzN_msW9E Erişim Tarihi: 02. 10. 2015.
- BİNGÖL, Oktay, Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülerini, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, s.15-38.
- ABDÜLKERİMOV, Bahtiyar, *BM'nin Ukrayna İnsan Hakları Raporu*, <http://www.aa.com.tr/tr/rss/329495--bmnin-ukrayna-insan-haklari-raporu> Erişim Tarihi: 30.11.2014.
- Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994*, <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484> Erişim Tarihi: 04.02.2015.
- BRZEZİNSKİ, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2005.
- CHRISTAKIS, Theodore, Self-Determinasyon, Territorial Integrity and *Fait Accompli* In The Case of Crimea, *ZaöRV/Heidelberg JIL* Vol. 75 (1), 2015.
- Constitutional Court of Ukraine, <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083> Erişim Tarihi: 07.02.2015.
- ÇEÇEN, Anıl, *Yeniden Kırım Sorunu*, <http://www.2023.gen.tr/nisan2014/8.htm> Erişim Tarihi: 30.11.2014.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Ukrayna-Kırım Krizi" ya da "İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, ss.1-14.
- FABRY, Mikulas, The Contemporary Practice of State Recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and Their Aftermath, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Volume 40, Issue 5, 2012, pp. 661-676.
- GÜRSELER, Ceren, Kırım'ın "Self-Determinasyonu" Nasıl Yorumlanabilir?, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2014, Sayı 43, s s.87-115.
- International Law and Legality of Secession in Crimea*, <http://cjlcl.org.uk/2014/04/20/international-law-legality-secession-crimea/> Erişim Tarihi: 27.11.2014.
- İMANBEYLİ, Vügar, Ülke-İçi Krizinden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi, *SETA PERSPEKTİF*, Sayı: 36, 2014, ss.1-8.
- KARADELİ, Cem, Ortaçağ'dan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Ed. Hasret Çomak ve Diğerleri, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014.

- KELKİTLİ, Fatma Aslı, Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada, Ed. Hasret Çomak ve Diğerleri, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- KIRIMLI, Hakan, *İslam Ansiklopedisi, "Kırım" maddesi, Rus idaresi Dönemi*, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Cilt: 25, Ankara, 2002.
- Kronoloji: Kırım Gerginliği*, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>, Erişim Tarihi: 04.12.2014.
- KURAT, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- Law Of Ukraine On Approval of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea*, <http://www.rada.crimea.ua/en/bases-of-activity/konstituciya-ARK> Erişim Tarihi: 07.02.2015.
- MARXEN, Christian, The Crimea Crisis –An International Law Perspective, *Zeitschrift ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (Heidelberg Journal of International Law)*, 74/2, 2014, ss.367-391.
- MIZROKHI, Elena, *Russian "Separatism" in Crimea and NATO: Ukraine's Big Hope, Russia's Grand Gamble*, Chaire de recherche du Canada sur les conflits identitaires et le terrorisme and for the Programme Paix et sécurité internationales, Institut québécois des hautes études internationales at Laval University, Quebec city August 2009.
- ÖZARSLAN, Bahadır Bumin, Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 10, Sayı: 39, 2014, ss.97-135.
- ÖZDAL, Habibe ve diğerleri, Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu, *USAK Analiz No: 28*, Ankara, 2014.
- ÖZDAL, Habibe, *Ukrayna'da Anlaşmaya Varıldı (mi?)*, USAK, 2014. <http://www.usak.org.tr/print.php?id=2239&z=6> Erişim Tarihi: 01.12.2014.
- PEHLİVAN, Oğuz Kaan, Rusya'nın Tezleri-Batı'nın Antitezleri: Kırım ve Uluslararası Hukuk, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)*, Ankara, 2014.
- SAĞLAM, Mühdan, 21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 69, Sayı 2, 2014, ss.435-444.
- SIMPSON, Brad, *Self-Determination in the Age Of Putin*, Foreign Policy, 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/03/21/self-determination-in-the-age-of-putin/> Erişim Tarihi: 09.02.2015.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (ed.), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü (2. Baskı)*, Der Yayınları, İstanbul, 1996.
- Temmuz 2014'te tahmin edilen Ukrayna nüfusu; 44.291.413'tür. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_up.pdf Erişim Tarihi: 17.11.2014.
- TAŞDEMİR Fatma ve ALBAYRAK Gökhan, Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Self-Determinasyon Hakkı, Ed. Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, BigBang Yayınları, Ankara, 2012.

- TAŞDEMİR, Fatma, "*Davetle Müdahale: Fransa'nın Mali'ye Askeri, Müdahalesi*", <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/davetle-mudahale-fransa-nin-mali-ye-askeri-mudahalesi/>, Erişim Tarihi, 13 Mart 2015.
- TOLSTOV, Sergev, "*Ukrayna'daki Siyasi Krizin Sebepleri ve Öne Çıkan Özellikleri*", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukraynadaki-siyasi-krizin-sebepleri-ve-one-cikan-ozellikleri> Erişim Tarihi: 03.12.2014.
- TOPAL, Ahmet Hamdi, "*Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhaki ve Self Determinasyon Hakkı*", <http://haber.stargazete.com/acikgorus/uluslararasi-hukuk-acisindan-kirimin-ilhaki-ve-self-determinasyon-hakki/haber-859182> Erişim Tarihi: 30.11.2014.
- Ukraine&Crimea, Current Context, May 9, 2014 Edition, *California History-Social Science Project, UC Davis*, <http://chssp.ucdavis.edu> Erişim Tarihi: 02.12.2014.
- WELLER, Marc, Settling Self Determination Conflicts: Recent Developments, *European Journal of International Law*, 20(1), 2009, pp. 111-165.
- WYDRA, Doris, The Crimea Conundrum: The Tug of War Between Russia and Ukraine on the Questions of Autonomy and Self-Determination, *International Journal on Minority and Group Rights*, Volume 10, Issue 2, ss. 111-130.
- YALÇINKAYA, Alaeddin, Rus Real politikasının Ertelelediği Sorun: Kırım, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 8, Kış 2005. ss.99-113.